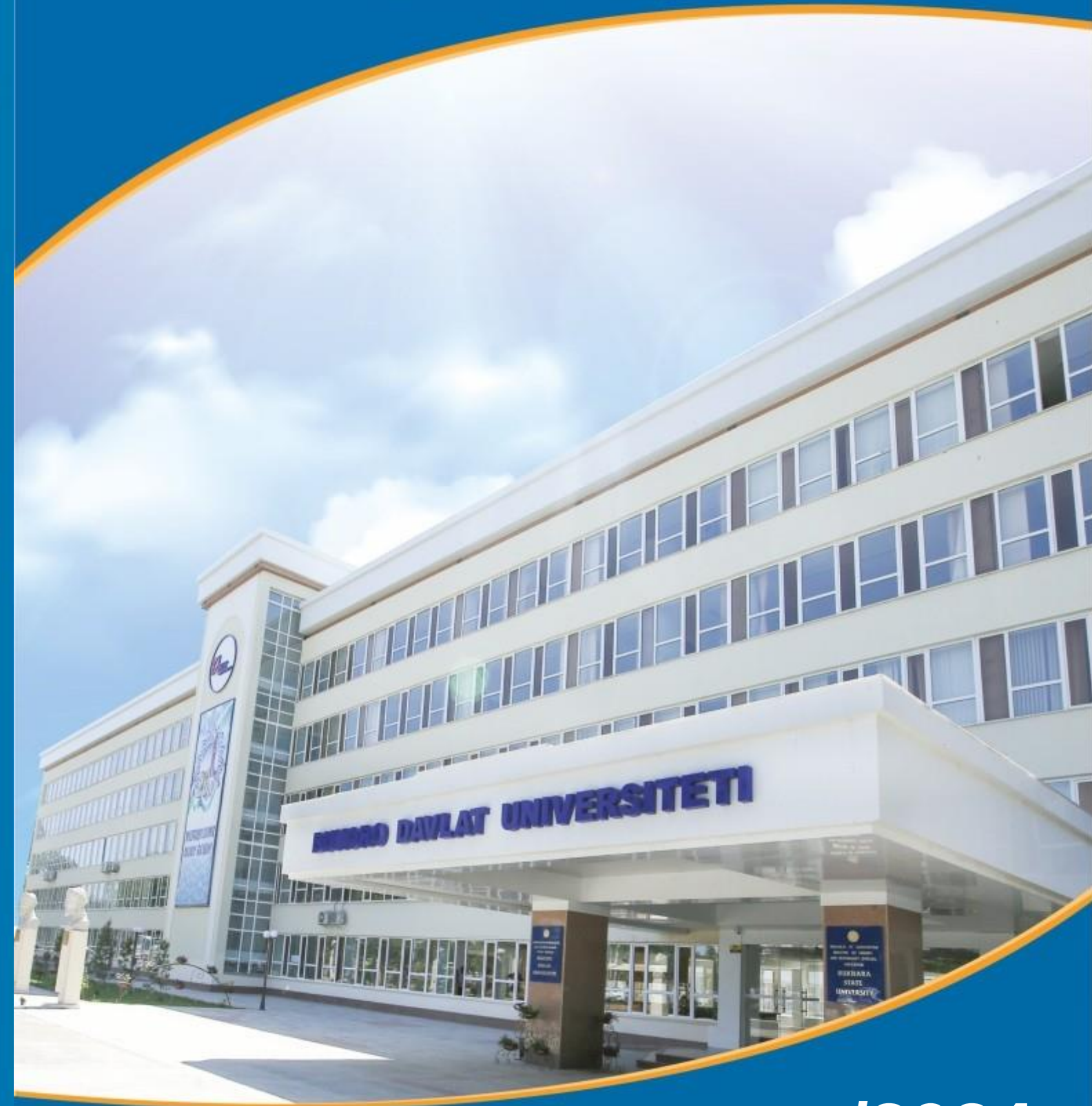

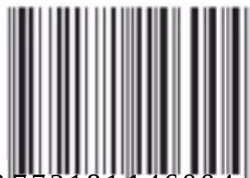
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

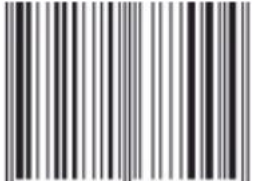
11/2024

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

11/2024

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2024, № 11, noyabr

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023-yil 29-avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, professor

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Klichev Qybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS		
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Khajieva F.M.	Uzbek biofiction: the contemporary evolution and its symbolic representation of uzbek identity	3
Doshanova G.I.	Sirojiddin Sayyid dostonlarida liro epik tasvirning o'ziga xos xususiyatlari	10
Fayziyeva K.A.	V.Irving romantizm va detektiv- avantyur syujetli asarlari misolida	14
Ganiyeva O.X.	J.Stuartning "Love" hikoyasida tabiat tasviri va muallif mahorati	18
Nodirova F.X.	Sa'dulla Hakim ijodida metafora va ramzlarning qo'llanilishi	22
O'roqova N.Y.	Xalq qo'shiqlarida faunistik obrazlar talqini	27
Хажиева Ф.М., Рахимова Ш.Р.	Анализ фрагментации жизни и самоидентичности персонажей в романе «Трансатлантика» Колума Маккенна	34
Abdurashidova K.A.	Сравнительный анализ научных концепций, относящихся к изучению народных легенд	39
Niyazova M.Kh., Kushaeva F.A.	Perspectives of the characters on education and social issues in the novel "Great expectations" by Charles Dickens	47
Tojimatov R.G'.	Muhammad Yusuf she'rlarida "muhabbat lingvokonsepti	53
Murodov Sh.D.	Maqol va hikmatlar hamda matallarni o'zbekchada tarjima qilish muammolari	58
Jumayev R.N.	"Hayrat ul-abror"da adab talqini	62
Hazratkuliyon D.F.	Continuation of literary traditions in modern tajik poetry (inspiration and imitation of Mawlana Jalaluddin 's poetry)	67
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL SCIENCES *** ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТОЛОГИЯ		
Фазылова А.А.	Защита культурных ценностей во время вооруженных конфликтов	77
Rajabov A.Sh.	Mirbobo Naqshbandiyning "Mir'otus solikiyn" asari va uning irfoniy-falsafiy mohiyati	82
Saydullayev U.U.	Ijtimoiy ongda milliy va umuminsoniy qadriyatlarining o'rni va roli	86
Sadibaqosev H.Sh.	Xitoyning janubiy-sharqiy osiyo mintaqasidagi manfaatlari	91
Нурмуродов Д.	Халқаро муносабатлар ва янги жаҳон тартиботи; эволюцияси ва амалиёти	98
Соипов Б.И.	Марказий Осиёда диний бағрикенглик масалалари	103
TARIX *** HISTORY *** ИСТОРИЯ		
Akramov D.F.	Sovet boshqaruvi davrida o'qituvchi kadrlar tayyorlashdagi muammolar	108
Ashirov V.I.	Sanoat shaharlari aholisining sog'liqni saqlash va salomatligidagi muammolar	113

SOVET BOSHQARUVI DAVRIDA O‘QITUVCHI KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR

Akramov Doston Faxriddin o‘g‘li,

Buxoro davlat universiteti

Arxeologiya va Buxoro tarixi kafedrası o‘qituvchisi

Dostonakramov7777@gmail.com

Annotatsiya. Sovetlar hokimiyatining ma‘muriy-buyruqbozlikda olib borgan maorif sohasidagi islohotlari, O‘zbekiston hududida maktablarga o‘qituvchilarni tortish va o‘qituvchilar tayyorlash hamda uning ziddiyatli jarayonlari haqida tilga olingan.

Kalit so‘zlar. Maorif, konferensiya, syezd, qurultoy, kurs, inpros, kadr, krujok, akademiya.

ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ВО ВРЕМЯ СОВЕТСКОЙ АДМИНИСТРАЦИИ

Аннотация. Были упомянуты реформы в области образования, проводимые советской властью в административно-командной сфере, привлечении учителей в школы и подготовке учителей на территории Узбекистана, а также ее противоречивые процессы.

Ключевые слова. Образование, конференция, конференция, конгресс, курс, инпрос, персонал, клуб, академия.

PROBLEMS IN THE TRAINING OF TEACHERS DURING THE SOVIET ADMINISTRATION

Annotation. The reforms in the field of education carried out by the Soviet authorities in the administrative and commanding sphere, attracting teachers to schools and training teachers in the territory of Uzbekistan, as well as its conflicting processes, were mentioned.

Key words. Education, conference, conference, congress, course, inpros, personnel, club, academy.

Kirish. Davlat taraqqiyotida va jamiyat rivojida o‘qituvchilar dolzarb o‘ringa ega. Ularni xizmatlashtirish xalq maorifini tasavvur qilib bo‘lmaydi. Turkiston o‘lkasining oldida yangi o‘qituvchi kadrlar tayyorlash vazifasi turgan edi. Inqilobdan keyin ham davom etgan eski maktablarning o‘qituvchilari na o‘zlarining bilimlari jihatidan va na dunyoqarashlari jihatidan zamon talabiga, qolaversa, xalq maorifi sohasidagi islohotlarga qo‘ygan vazifalarni hal qilishga qodir emas edi. O‘qituvchi kadrlar masalasi maktab qurilishining asosiy masalasi bo‘lib qoldi, chunki malakali o‘qituvchilar bo‘lmasa, maktab qurilishi ishlarini muvaffaqiyat bilan hal qilib bo‘lmas, yangi maktab qurib bo‘lmas edi. 1918 yil iyunda internatsionalist-o‘qituvchilar Butunrossiya syezdida ishtirok etdi. Syezd Sovet davlatining siyosati va xalqning inqilobiy kurashi sohasida o‘qituvchilar oldida turgan vazifalarni ko‘rsatib berdi. O‘qituvchilar o‘zlarining faqat o‘qituvchilik ishlari doirasidagina cheklanib qolmay, balki kurashayotgan mehnatkashlar ommasi bilan birga qo‘shilib, xalq maorifining asosiy armiyasi bo‘lishlari kerak edi.[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Rustam Shamsutdinov, Baxtiyor Rasulov Nigora Sharopova, Oybek Komilov, Nargiza Sharipova, Ahmad Cheriyeu, O‘ktamjon Abdullayev, Nargiza Ismatova kabi tadqiqotchilar so‘nggi yillarda o‘zlarining ilmiy ishlarini mustaqillik tarixshunosligi bilan davom ettirib, sovet mafkurasidagi adabiyotlardan farqli ravishda xolisona, tarixiylik va xronologik tamoyillarda maorif sohasining taraqqiyotini ko‘rsatib berishgan. Ahmad Cheriyeu “Mustabid sho‘rolar tuzumi sharoitida O‘zbekiston xalq ta‘limi va o‘qituvchi kadrlar tayyorlash: milliy – an‘anaviy va sho‘ro ta‘lim tizimlari o‘rtasidagi ziddiyatlar (20-30 yillar)” nomli ilmiy ishida mustabid hukumatning mafkuraviy harakatlari natijasida o‘zbeklarning ma‘naviy halokati tasvirlab berilgan. R. Shamsutdinov va B. Rasulov hammuallifligida e‘lon qilingan Turkistondagi maktab va madrasalar tarixiga oid qo‘llanmada milliy maorif tarixiga alohida e‘tibor berilgan. Shuningdek, boshlang‘ich maktablar, yangi usul maktablari, madrasalar, ularning moddiy ta‘minoti to‘g‘risida ko‘plab ma‘lumotlar tilga olingan.

Asosiy qism. 1919-yil savodsizlikni tugatish haqida qaror qabul qilingach, o‘qituvchi kadrlarga bo‘lgan ehtiyoj paydo bo‘ldi. Shu bois, 1921-yil 850 ta o‘qituvchilik kursi ochilgan. Yettita maorif institut tashkil

etilgan va 1145 ta talaba o'qigan[2. 98]. 1929-yil O'zbekiston bo'ylab qator okruglarda bir oylik kurslar tashkil etildi va kurslarda asosan ikki predmet alohida e'tibor berilib o'qitildi:

- individual- guruhlab o'qitish;
- lotin orfografiyasi

Bu orqali mavjud an'anaviy arab tilidagi ongni yangicha universal lotin tiliga o'tish va shu zayilda yangi dunyoqarashga ega o'qituvchilarni shakllantirish hamda ko'paytirish edi. Ommaviy suratda sovet o'qituvchilari tayyorlash maqsadida juda ko'p kurslar ochildi, bu kurslarda minglab o'qituvchilar o'qib chiqdi. Kurslar yo'li bilan o'qituvchilar tayyorlash O'zbekistonda vaqti-vaqti bilan takrorlanib turdi va faqat 1944 yildagina batamom tugatildi.

1921 -1922 o'quv yilidan boshlab Buxoro shahrida birinchi dorulmuallimin (o'qituvchilar bilim yurti) ochildi. Dorulmualliminda o'qish muddati 2 yillik bo'lib, "ahzori" - sirtqi bo'lim ham mavjud edi. Dorulmuallimin tayyorlov bo'limiga qabul qilinadigan o'quvchi-talabalar yoshi 15 dan kam, 22 yoshdan katta bo'lmasligi shart qilib qo'yilgan. "Dorulmualliminning ochilishi ilm va maorif yo'lida birinchi odimdir. Gazetalardagi imtihonlar bilan bog'liq ma'lumotlarni tahlil qilish orqali shunday xulosaga kelish mumkinki, umumta'lim maktablarida sinfdan-sinfga o'tkazish payti hamda dorulmuallimlarda bitirish imtihonlarini topshira olmaganlar qayta o'qish uchun yuborilgan. Imtihonlarda ishtirok qilish uchun ota-onalar ham taklif qilingan. Imtihonlardan muvaffaqiyatli, yuqori baho bilan o'tgan o'quvchi va talabalar taqdirlangan. O'quv muassasalarini pedagog mutaxassislar bilan ta'minlash muammosi hamda turli kategoriyadagi o'qituvchilarning moddiy ahvoli, ularning saviyasi zamon talablariga javob berishi darajasi bilan bog'liq xabarlarini gazetalarda keltirilishi ham ahamiyatga egadir. Bir qator maqola va xabarlar o'qituvchilar moddiy sharoiti bilan bog'liq ayanchli ma'lumotlarni keltiradi. Bunday kamchiliklar, avvalo, o'qituvchilar dars berayotgan binolar talabga mutlaqo javob bermasligi, ularni tegishli ko'rgazmali qurollar, o'quv asboblari bilan ta'minlanmaganligi, maktab va maorif muassasalari ayrim sobiq amir davri amaldorlarining uylarida joylashganligi, ya'ni torligi, ikkinchidan, o'qituvchilarga to'lanadigan maoshlarning oz miqdordaligi bilan bog'liqdir[3. 96].

O'zbekiston SSR Xalq komissarlari Soveti va O'zbekiston KBP Markaziy komiteti 1938-yil 15-avgustgacha barcha maktab qurilish ishlari reja asosida qurilish materiallari etkazish va qurilishiga yordam berish uchun kerakli chora-tadbirlar amalga oshirsin, viloyat binokorlik trestlari ishlari tashkil etish va maktab qurilishini tezlashtirish uchun O'zbekiston SSR Xalq komissarlari Soveti va O'zbekiston KBP Markaziy komiteti vakillari xizmat safarlariga Toshkent viloyatiga Vladimirov, Farg'ona viloyatiga Kisanov, Samarqand viloyatiga Filimonov, Buxoro viloyatiga Petrenko, Xorazm viloyati Marsakov yuborishga qaror qabul qilindi. O'zbekiston SSR Gosplani raisi Kokulenko shu yil 2 kvartalda maktab binokorliklarini tashkil etish uchun zarur materiallari(ament, temir, mix, surup va elektr uskunalari) uzluksiz ta'minlash, Toshkent temir yo'l boshlig'i Uxtomiskiga O'zbekiston SSR Maorif Xalq komissarligining telegramiga muvofiq, 160 vagon ohak, 360 vagon pishiq g'isht kabi materiallar tashib borish taklif etilgan[4].

Qishloq maktablari o'qituvchilari malakasini oshirishning asosiy shakli yoz faslidagi qisqa kurslar bo'lib qolgan edi. Ammo bu kurslar o'qituvchilar malakasini oshirishda dastlabki bosqich bo'lib, o'qituvchilarning bu kurslarda olgan bilimlarini o'zlari mustaqil suratda o'qib, chuqurlashtirishlari lozim edi. Bu kurslar o'qituvchilarga pedagoglik san'atini o'rganib olishda yordam berish bilan birga, ularni mustaqil suratda o'qib, bilim olish metodlari bilan ham tanishtirdi, yangi maktabdagi ta'lim-tarbiya jarayonlarini ongli suratda o'qib olishda ham ularga katta yordam berdi. Masalan, guruh o'qituvchilari tayyorlash uchun Libknext nomidagi maktab shaharchasi qoshidagi kursda konferensiya-seminariyalar o'tkazilgan edi. Durust, joylardan kelgan kishilarning malakasi uncha yuqori bo'lmaganligi va konferensiyalarning muddati ham qisqa bo'lganligi sababli, bunday konferensiya-seminariyalar katta natija bera olmadi. Yana shuni ham aytib o'tish kerakki, kursning o'zida tajribali lektorlar hamda yangi sovet maktabi programmasi masalalari yuzasidan rahbarlik qila oladigan ixtisosli kadrlar etishmas edi. Kursni tamom qilgan o'qituvchilardan faqat 1% ininggina boshlang'ich maktab hajmidan sal yuqoriroq ma'lumoti bor edi. 25%i esa eski tipdagi boshlang'ich maktablarni tamom qilgan kishilar edi, qolganlari esa uylarida o'zlaricha o'qib bilim olgan kishilar yoki ko'p deganda, o'qituvchilar tayyorlash qisqa muddatli kurslarida o'qib chiqqan kishilar edi. Bu hol ommaviy o'qituvchilarni, ayniqsa qishloq o'qituvchilarini qayta tayyorlash shaklini o'zgartirishga majbur qildi.

1918 yilning 21 aprelida Toshkentda ochildan Turkiston xalq universiteti O'zbekistonda xalq maorifining taraqqiyotida juda katta ahamiyatga ega bo'ldi. Dastlabki vaqtlarda xalq universiteti tuzilish jihatidan juda ko'p tarmoqli edi: uning tarkibiga 50 dan ortiq oqartuv muassasalari, elektromontyorlar kursidan tortib to konservatoriyagacha turli xil oqartuv muassasalari kirgan edi. 1918 yilning kuzida xalq maorifining hamma muassasalari Turkiston respublikasi Maorif Xalq Komissarligiga o'tgandan keyin, universitet tarkibida 5 ta fakultet: 1) adabiyot va falsafa, 2) ijtimoiy fanlar, 3) tabiiyot va matematika, 4) qishloq xo'jaligi hamda 5)

texnika fakultetlari qoldi. Sovet hukumati universitetni o'qituvchi kadrlar bilan ta'minlashda va universitet uchun o'quv-moddiy baza yaratishda juda katta yordam ko'rsatdi. Universitetda doimiy ishlash uchun, O'rta Osiyoni yaxshi biladigan mashhur rus olimlaridan: professor V. I. Romanovskiy, P. N. Cherdansev, N. A. Dimo, N. P. Lappo-Danilevskiy, R. R. Shreder va boshqalar taklif qilindi.

1919 yilning noyabrida Butun Rossiya Markaziy Ijroiya Komitetining Turkiston Komissiyasi Toshkentga keldi, V. V. Kuybishev va M. V. Frunze boshchiligidagi bu Komissiya Moskvadan Turkistonga professor-o'qituvchilarning tez (1920 yil boshlarida) kelishlariga, shuningdek, juda ko'p miqdorda o'quv qurollari, kitoblar, o'quv va laboratoriya jihozlari va boshqa asbob-jihozlarning tez olib kelinishiga yordam berdi. 1920 yilning 7 sentyabrida V. I. Lenin Toshkent shahrida Davlat universiteti ochish to'g'risidagi RSFSR Xalq Komissarlari Sovetining tarixiy dekretiga qo'l qo'ydi. Bu universitet Turkiston respublikasining xalq xo'jaligi va maktablari uchun mutaxassis kadrlar tayyorlaydigan birdan-bir oliy o'quv yurti edi. 1918—1919 o'quv yilida Turkiston o'lkasining bir qancha shaharlarida pedagogika o'quv yurtlari barpo qilindi. 1920 yilda yangi tip pedagogika o'quv yurtlari — xalq maorifi institutlari — inproslar ochildi. Inproslarni bitirib chiqqan o'quvchilar ikkinchi bosqich maktablarga o'qituvchi qilib yuborildi, ulardan ko'plari mahalliy va markaziy oliy o'quv yurtlarida o'qishni davom ettirdi. Inproslarda ishlashga eng yaxshi pedagoglarni jalb qilish maqsadida, Turkiston Avtonom Sovet Sotsialistik Respublikasining Xalq Komissarlari Sovetining 1920 yil 3 dekabrda buyrug'i bilan, inproslarning pedagoglari Turkiston Davlat universiteti o'qituvchilariga tenglashtirildi. O'zbek yigitlar va xotin-qizlar bilim yurtidan tashqari, yana, qozoq va turk-tatar bilim yurti ochildi, shundan birmuncha vaqt keyin, Toshkentda mahalliy yahudiylar bilim yurti, tojik va turkman bilim yurti ochildi. Bu bilim yurtlari, hammasi bo'lib, bir mingga yaqin o'qituvchi tayyorlab chiqardi. Inproslar faqat pedagog kadrlar tayyorlash sohasidagina katta rol o'ynab qolmay, balki yangi sovet milliy ziyolilari etishtirishda ham katta rol o'ynadi. 1929 yilda inproslar pedagogika texnikumlariga aylantirildi. Shu yilda Farg'onada ham pedagogika instituti ochildi.

1930-yil 9 sentabrda O'zbekiston Xalq Maorifi Komissarligining 146-raqamli buyrug'i bilan F.Xo'jayev nomidagi Buxoro oliy pedagogika instituti ochilgan edi. Bugungi Buxoro davlat universitetining tashkil topish sanasi yuqoridagi qaror bilan bog'liq bo'lib, 1930 -yil 8 -noyabrda ilk bor o'quv mashg'ulotlari boshlanib, dastlab institutda tarix va kimyo – biologiyadan iborat ikki bo'lim mavjud bo'lgan. 1931- yilda fizika – matematika, 1934- yilda esa o'zbek tili va adabiyoti fakulteti ish boshladi. Institutda 1931 -1934 yillarda fizika, matematika, tarix, agropedagogika kafedralari faoliyat ko'rsatib, unda ishlagan pedagog xodimlar soni 17 nafarni tashkil etgan. Buxoro davlat pedagogika instituti qoshida 1934 yilning sentabridan Xorazm viloyati uchun ikki yillik o'qituvchilar tayyorlash instituti ochildi.[5. 4].

O'zbekiston jumg'uriyatida madaniy qurilishda maktab va turli xil maktablar o'qituvchilar bilan ta'minlash alohida e'tibor berildi. Samarqand shahrida pedagogika instituti tuzildi.[6. 1].

O'zbekiston davlat universiteti 1936-yil o'quv rejasida milliylikni buzish holati namoyon bo'ladi[7]. O'zbekistonda madaniy kuchlarning, shu jumladan, o'qituvchi kadrlarning kamligi sababli, o'qituvchilar tayyorlash sohasidagi mavjud tizimni kengaytirish zarur bo'lib qoldi. Pedagogika texnikumlari va maorif institutlari o'qituvchi kadrlarga bo'lgan ehtiyojni to'la qondira olmas edi. Shu munosabat bilan, qisqa muddatli kurslar (o'rta hisob bilan bir yillik kurslar) ochish yo'li bilan o'qituvchilar tayyorlash lozim bo'lib qoldi. Pedagoglarga bo'lgan ehtiyoj bu kurslarda shuningdek, Maorif Xalq Komissarligining ixtisos ta'limi Bosh Boshqarmasiga qarashli pedagogika o'quv yurtlarida o'qituvchilar tayyorlab chiqarish yo'li bilan qoplandi.

Bunday qisqa muddatli kurslar ko'ngildagidek samara bera olmas edi, albatta; chunki bir yil ichida har tomonlama yetuk o'qituvchilar tayyorlash va ularga maktabda ishlashda zarur bo'ladigan nazariy bilimlar va amaliy malakalar berish qiyin edi. Qisqa muddatli kurslar majburiyat orqasida vaqtincha ochilgan edi, binobarin, Maorif Xalq Komissarligi 1925/26 o'quv yilidan boshlab ikki yillik kurslar ochish yo'liga o'tdi, lekin bu muddat ham o'qituvchilar tayyorlashda eng qisqa muddat deb qaraldi. Qisqa muddatli kurslarda o'qib chiqqan o'qituvchilarning bilim va malakasi joylarda planli ravishda mashg'ulotlar o'tkazish yo'li bilan oshirib borildi.

1925 yilning fevralida Toshkentning sobiq eski va yangi shaharlari hamda butun Toshkent uyezdi o'qituvchilarining qo'shma kengashi chaqirildi. Bu kengashda M. I. Kalinin nutq so'zlad. M. I. Kalinin o'z nutqida: «Sovet hukumati hozir o'qituvchilarga juda katta e'tibor bilan qaraydi. Nima uchun hozirgi vaqtda madaniy ehtiyojlarni qondirish jismoniy ehtiyojlarni qondirish singari juda muhim bo'lib qoldi» degan edi. M. I. Kalinin bu nutqida milliy kadrlar tayyorlash konkret dasturini bayon qilib berdi. O'qituvchilarning qo'shma kengashida qabul qilingan rezolyusiyada: «Toshkent o'qituvchilari Kommunistik partiya rahbarligida ishlashga o'zining batamom tayyor ekanini izhor qiladi» deyilgan edi[8].

O'zbekiston Maorif Xalq Komissarligi o'z faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlab o'qituvchilar ommasini qayta tayyorlashga alohida e'tibor berib keldi va bu ishni yildan-yilga kengaytirib va chuqurlatib

HISTORY

bordi. Mahalliy millatlar birinchi bosqich maktablari o'qituvchilarining 85 % i va qishloq o'qituvchilarining hammasi qayta tayyorlash kurslarida o'qidi.

1925-1926 o'quv yilidagi kurslarda o'qigan o'qituvchilar tarkibi [9. 49]

Jinsi	Millati					Ijtimoiy kelib chiqishi			
	o'zbek	tojik	tatar	rus	boshqa	dehqon	ishchi	xizmatchi	boshqa
Yigitlar	1305	89	165	-	57	1334	106	75	101
Qizlar	139	-	109	22	9	148	17	68	46
Jami	1444	89	274	22	66	1482	123	143	147

Shunday qilib, o'qituvchilarning asosiy ommasi dehqonlardan edi. Ko'pchilik o'qituvchilarning o'qituvchilik tajribasi uncha katta emas edi. Masalan, qayta tayyorlash kursda o'qigan hamma o'qituvchilardan:

- o'qituvchilik tajribasi aslo bo'lmaganlar - 225 kishi;
- bir yildan uch yilgacha tajribaga ega bo'lganlar — 1341 kishi;
- uch yildan besh yilgacha stajga ega bo'lganlar — 170 kishi;
- besh va undan ko'proq yillik stajga ega bo'lganlar — 159 kishi edi

Buning sababi shunda ediki, o'zbek o'qituvchilarining asosiy ommasi faqat keyingi yillardagina tayyorlangan edi.

Keyinchalik respublikada o'qituvchilar malakasini oshirish uch yo'l bilan olib borildi:

- a) o'qituvchilar qisqa muddatli kurslari yo'li bilan;
- b) o'qituvchilar bilan tayanch maktablar qoshida kundalik mashg'ulot olib borish yo'li bilan;
- v) mustaqil ma'lumot olish yo'li bilan.

1931-yil 10-dekabrda Markaziy Bolalar Komissari Maorif Komissarligidan ta'mirlash uchun 11728 so'm 88 tiyin olingan va shu bilan birga elektr o'tkazishni so'ragan [10. 23]. Bu bilan moddiy-texnika bazasini qay darajada ekanligini ko'rsatadi.

1930-1931 o'quv yilida o'quvchilarni tayyorlaydigan ikki yillik kurslarga 3861 ta o'qituvchi, bir yillik kurslarga 1296 ta o'qituvchi, olti oylik kurslarga 11491 ta o'qituvchi tahsil oldi [11.53].

Xalq maorifida o'qituvchi kadrlarni zamon talabiga mos o'qitish va tayyorlash uchun Turkiston davlat universiteti 1919-yil 3-sentabrda Rossiyadan 20nafar yuqori salohiyatli professorlar taklif etildi [12. 25]. Mahalliy kadrlar jalb qilinishiga e'tibor sust bo'lgan.

Xalq maorifini rivojlantirish uchun kadrlar turli xil tahlil qilingan. Jumladan, 1924-yil milliyligi xususida O'rta Osiyo davlat universiteti talabalar ro'yxatida 90nafar talabadan 1nafar o'zbek bo'lgan [13. 172-173].

1925/26 o'quv yilida Samarqandda Tojik xotin-qizlar pedagogika texnikumi ochilgan [14].

Xulosa va takliflar. O'qituvchilarni ikki yil mobaynida kurslarda qayta tayyorlash natijasida o'qituvchilarning umumiy ma'lumot darajalari ancha oshdi. O'qituvchilar umumiy ma'lumotining oshib borishi maktablarda yuqori sinflarning ko'payishida juda katta ahamiyatga ega bo'ldi, chunki yaxshi tayyorgarlik ko'rgan o'qituvchilar kam bo'lganligidan maktablarda yuqori sinflar ochilmay qolar yoki ochilsa ham, o'qishlar normal davom etmas edi. Keyinchalik bu kamchilikka ham barham berildi. O'qituvchilar aholi orasida, ayniqsa qishloq tumanlarda juda katta obro' qozondilar, ular o'zlarining butun bilim va kuchlarini dehqonlar orasida targ'ibot ishlari, tarbiyaviy ishlar olib borishga sarfladilar. O'qituvchilar O'zbekistonda yer islohoti o'tkazishda, rayonlashtirishga tayyorgarlik ko'rishda faol qatnashdilar. Mavjud hujjatlar o'qituvchilarning faoliyatini bizga yaqqol ko'rsatib beradi. «O'qituvchilarning ijtimoiy ishlari qishloqda ayniqsa yaqqol ko'rindi, biz buni yer-suv islohotida ko'rdik, o'qituvchilar yer islohoti komissiyasi ishlarida, targ'ibot tushuntirish kampaniyasida faol ishtirok qildilar. Sovet jamoat xodimlari bo'lgan o'qituvchilar qizil choyxonalarda, savodsizlikni tugatish maktablarida, aholi o'rtasida kunma-kun juda katta ish olib bordilar; bu narsa o'qituvchilar asosiy ommasining sovet hokimiyatining g'oya va choralari amalga oshiruvchi eng yaxshi xodimlar ekanligini yaqqol ko'rsatib turadi, bu shubhasizdir».

ADABIYOTLAR:

1. Akramov D. *Sovet hokimiyatining savodsizlikka qarshi kurashi* // Центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – T. 8. – №. 8.
2. ЎзМА 34-фонд, 1-руйхат, 9120-иш, 98-варақ.
3. Раҳмонов К. *Бухоро Халқ Совет Республикаси тарихи матбуот саҳифаларида*. Т. 2012. 96-бет.

HISTORY

---

4. Мактаб қурилиши бориши ҳақида./Бухоро ҳақиқати. 1938.14-май. 15-сон.
5. Бухоро давлат университети: Илм ва таълим фидоийлари (Библиографик маълумотлар). Масъул муҳаррир А.А.Тўлаганов.Бухоро. 2016. 4-бет.
6. Ўзбекистон жумғураатида маданий қурилиш / Қизил Ўзбекистон 1930-йил 17-феврал, №39. 1-бет.
7. Самарқанд ВДА 521-фонд, 1-рўйхат, 1-иш, 82-варақ.
8. /«Правда Востока», 1925 йил, 9 феврал.
9. Ражабов С “Ўзбекистон совет мактаби тарихига доир”. Т: Ўзқувпеддавнашр.1957. 49-бет.
10. ЎзМА 95-фонд, 1-рўйхат, 2755-иш, 23-варақ.
11. Очилов М. Ўзбекистон комсомолининг умумий-мажбурий таълим учун кураши. Т.: Ўздавнашр. 1958. 53-бет.
12. ЎзМА, Р368-фонд, 9-рўйхат, 1-иш, 25-варақ.
13. ЎзМА 34-фонд, 1-рўйхат, 2463-иш, 172-173-варақ.
14. Doston F.Akramov, The role of women in education in uzbekistan during the soviet period. Look to the past. 2022, vol. 5, issue 4, pp.